

رویکرد به اعتیاد در برخی روزنامه‌های کشور: جرم یا بیماری؟

مهدیه حمزه‌ئی

طرح مسأله: این مقاله می‌کوشد جهت‌گیری مطالب اعتیادمحور چهار روزنامه کشور (کیهان، اطلاعات، اعتماد و اعتماد ملی) را نسبت به اعتیاد مورد بررسی قرار دهد و سهم هر یک از متغیرهای مستقل را در مورد این جهت‌گیری شناسایی و تعیین کند.

روش: تحقیق حاضر بر مبنای روش تحلیل محتوا به بررسی جهت‌گیری اخبار و مطالب چهار روزنامه مذکور از ۵ تیر ۱۳۸۵ تا ۵ تیر ۱۳۸۶ پرداخته است. از تکنیک آمار استنباطی و آزمون کای اسکوتر برای سنجش رابطه بین متغیرها استفاده شده است.

یافته‌ها: مطابق یافته‌ها، بین متغیرهای مستقل (نوع مطلب، خبرسازان، نوع ماده مخدر در تیترو لید، نوع ماده مخدر غیرمجاز در تیترو لید) و متغیر وابسته (جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد) تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود

نتایج: علیرغم مبارزات صورت گرفته با مواد مخدر در کشور ما، اعتیاد به عنوان تهدیدی جدی برای سلامت جامعه باقی‌مانده است. مطبوعات، یکی از مکانیسم‌های مهم در رسیدن به این هدف هستند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مطبوعات، تولیدکننده و اشاعه‌دهنده جهت‌گیری هستند که سال‌هاست در جامعه، سیاست‌ها و قوانین ما ریشه دوانده‌اند.

کلید واژه‌ها: اعتیاد، بیماری، جرم، دروازه بانی، رسانه‌ها، مطبوعات

تاریخ پذیرش: ۱۴/۸/۸۷

تاریخ دریافت: ۱۴/۱۲/۸۶

کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی <mhamzeh7@gmail.com>

مقدمه

یکی از معضلاتی که ایران و جهان با آن مواجه‌اند، اعتیاد به مواد مخدر است. کشورهای گوناگون برای مبارزه با این معضل از سیاست‌های مختلفی استفاده کرده‌اند و سیاست‌گذاری‌هایشان از سیاست کیفری «عدم مدارا» تا «آزادی کامل» و نیز تدابیر بینابین نوسان داشته است (جمشیدی، ۱۳۸۳: ۱۸) چرا که از نظر پزشکی، اجتماعی و حقوقی دیدگاه‌های مختلفی نسبت به اعتیاد وجود دارد. طبق تحقیقات پزشکی، اعتیاد به طور قطع، بیماری است زیرا بر اثر تغییرات ساختاری و کارکردی مغز به وجود می‌آید (اسماعیلی، ۱۳۸۱: ۱۰۱). ولی مردم جوامع مختلف، در این‌باره دیدگاه‌های متفاوتی دارند. در هند، مصرف ماری‌جوانا، بنگ و ... کاملاً عادی و مصرف زیاد تریاک و مشتقات آن نیز یک پاره فرهنگ است. در امریکای قرن نوزدهم، ابتدا اعتیاد، عادی تلقی می‌شد اما کم‌کم، چون بیش‌تر جنایتکاران از معتادان بودند و شمار معتادان هم بیش‌تر می‌شد، جامعه با کمبود نیروی انسانی مواجه گشت؛ دولت و سپس مردم به مبارزه شدید علیه اعتیاد پرداختند و معتادان، مجرم تلقی شدند (کریمزاده‌نگاری، ۱۳۷۷: ۵۹-۵۸).

از نظر حقوقی نیز قوانین متفاوتی در سطح بین‌المللی و داخلی نسبت به اعتیاد و معتادان وجود دارد. در میان کنوانسیون‌های سازمان ملل متحد، کنوانسیون مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان وین مصوب ۱۹۸۸ بدون هیچ اشاره‌ای به لزوم جرم‌انگاری اعتیاد از سوی دولت‌های عضو، در ماده ۳ فقط از جرم‌انگاری مصرف غیرقانونی مواد مخدر سخن گفته‌است. این امر نشان می‌دهد اگر مواد مخدر با تجویز پزشک برای معتاد به‌عنوان یک بیمار استفاده شود، جرم نخواهد بود. با این حال در تمام کشورهای عضو چنین قاعده‌ای رعایت نمی‌شود. مثلاً مصرف‌کنندگان مواد مخدر در امریکا براساس «قانون حمایت از اشخاص ناتوان»^۱ مصوب ۱۹۹۰ از حمایت قانون مستثنی شده‌اند. اعتقاد بر آن است که معتاد باید بدانند با اعتیاد، منافع اجتماعی را از دست خواهد داد اما با ترک اعتیاد،

^۱. Disabilities Act

دوباره آن‌ها را به دست خواهد آورد؛ درحالی که در دانمارک، معتاد بیماری است که باید «بازاجتماعی» و درمان شود (رحمدل، ۱۳۸۳: ۲۵-۱۷). هم‌چنین، معمولاً در کشورهای مختلف جهان، مبارزه با عرضه مواد مخدر بسیار شدیدتر از مبارزه با مصرف‌کننده این مواد بوده است. در اکثر جوامع، «معتاد، مجرم نیست؛ بیمار است» و جامعه با دیدهٔ ترحم به آن‌ها کمک می‌کند (مرتضوی قه‌بی، ۱۳۸۲: ۲۵۶).

قانون‌گذار ایران نیز از حدود یک قرن قبل تا امروز، واکنش‌های مختلفی در قبال اعتیاد و معتادان نشان داده است: از مالیات‌گذاری برای هر مثقال تریاک پرورد در «قانون تحدید تریاک» (مصوب ۱۲ ربیع الاول ۱۳۲۹) تا اخراج کارمندان معتاد مطابق «قانون منع کشت خشکاش و استعمال تریاک» (مصوب آبان ۱۳۳۴)، از تصویب «قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام» (۳ آذر ۱۳۶۷) و دادن مهلت شش ماهه ترک به معتادان (شهیدی، ۱۳۷۵: ۱۳۸-۵۹) تا توجه به رویکرد درمان مدار در برنامهٔ چهارم توسعه در دورهٔ اصلاحات. در واقع، از بدو پیروزی انقلاب اسلامی تا این دوره، اهتمام برنامه‌ریزان و مسئولان مبارزه با مواد مخدر، بیش‌تر معطوف به رویکرد مقابله با عرضه بود (هاشمی، ۱۳۸۳: ۲۸۳-۲۸۲). از این دوره به کاهش تقاضا توجه و برنامه‌پیشگیری، درمان و مقابله با اعتیاد و قاچاق مواد مخدر در قالب برنامهٔ چهارم توسعه تهیه و تدوین گردید.

همگام با تشدید قوانین، نگرش جامعه نیز نسبت به اعتیاد تغییر کرده است. در ابتدای قرن بیستم، خانواده‌های ایرانی بسیاری به تریاکی که خود می‌کاشتند، معتاد شده بودند. با تصویب قانون ممنوعیت، کاری که سال‌ها رایج بود، خلاف قانون اعلام شد (شیخاوندی، ۱۳۸۴: ۴۴۵)؛ جامعه به تدریج نسبت به موضوع حساسیت پیدا کرد به طوری که اعتیاد نه یک بیماری که یک سرخوردگی اجتماعی به‌شمار آمد (شهیدی، ۱۳۷۵: ۹۴-۹۳). این نگرش تا امروز ادامه یافته است و ما هنوز در دوره‌ای به سر می‌بریم که طبقهٔ متوسط به بالای جامعه و نیز توده مردم و رهبران عقاید آن‌ها، استعمال مواد مخدر و مسکرات را نماد وابستگی به ارزش‌های خیالی، مذموم و «ضاله» تلقی می‌کنند (شیخاوندی، ۱۳۸۴: ۴۴۴-۴۴۳). این نوع نگرش و نیز اقدامات قهریه دولت‌ها در مبارزه با اعتیاد، هرگز موفق به

محدود کردن گستره شیوع این معضل نشده است.

حال باید دید در مطبوعات، یعنی قدیمی‌ترین رسانه کشور که از دیرباز، نگرشی مجرمانه نسبت به اعتیاد در جامعه و قوانین آن مشاهده می‌شود، چه جهت‌گیری نسبت به این معضل انعکاس یافته است؟ سؤال اصلی تحقیق این است که آیا جهت‌گیری مطالب مطبوعات مورد بررسی نسبت به اعتیاد، بر حسب هر یک از متغیرهای نوع مطلب، نوع مواد مخدر و نوع خبرسازان تغییر می‌کند؟ همچنین کمبود مباحث نظری و پژوهش‌هایی که راهنمای مطبوعات در گزارش‌گری مطالب مربوط به اعتیاد و مواد مخدرند و آن‌ها را در مبارزه با معضل اعتیاد و پیشگیری از گسترش آن یاری می‌دهند، محقق را بر آن داشته تا به رفع فقر نظری در حوزه مذکور همت گمارد.

۱) رویکردهای نظری به اعتیاد و رسانه

۱-۱) نظریه برچسب‌زنی

نظریه برچسب‌زنی از نظریه‌های مشترک بین دو حوزه روان‌شناسی اجتماعی و ارتباطات است که از نحوه تأثیرگذاری رسانه‌ها در تعیین حوزه جرائم و انحرافات سخن می‌گوید. بر اساس این نظریه، در هر جامعه‌ای افرادی نظیر روزنامه‌نگاران و عوامل کنترل اجتماعی که از صلاحیت و قدرت معناگذاری رفتار برخوردارند، اقتدار خود را به صورت برچسب و انگ زدن به دیگران نشان می‌دهند. این داوری نیز با تکیه بر پیش‌داوری‌های مبتنی بر الگوهای فرهنگی خودی و در راستای نیل به اهداف و منافع آن انجام می‌شود. رفتار انحرافی یا جرم، رفتاری است که مردم و قوانین، بر آن برچسب بزنند. این رفتار، امری مسأله‌ساز است و ممکن است موجب تشدید انحرافات نظیر اعتیاد شود. لذا راه حل این است که تعاریف تغییر کند و سود، خارج از برچسب زدن به دست آید. مثلاً منحرف دانستن یا مجرم دانستن معتاد، نه تنها مشکلی را حل نمی‌کند بلکه ممکن است بر اعتیاد فرد بیافزاید (عبدالرسولی، ۱۳۸۴: ۴۱). در حوزه ارتباطات، راجر فاولر (Roger Fowler)

معتقد است اخبار روزنامه‌ها تحت تأثیر زمینه‌های ایدئولوژیکی که خبرنگاران و دروازه‌بانان اخبار رشد کرده و آموزش دیده‌اند، انسان‌ها را به‌طور تبعیض‌آمیز مقوله‌بندی می‌کند و برچسب‌های نامرئی و داوری‌های صریحی را نسبت به آن‌ها منتسب می‌سازد (محکی، ۱۳۸۰: ۱۱۱). مطبوعات و سایر رسانه‌ها از راه برچسب‌زنی منفی یا مثبت، تبعیض در واگذاری معانی به افراد، گروه‌ها و طبقات مختلف به شکل‌دهی و بازتولید ایدئولوژی حاکم کمک می‌کنند. حتی اگر چنین کارکردی، ناخواسته و غیرارادی باشد، از تأثیر و اهمیت عملکرد آن‌ها بر وضعیت حاکم بر جامعه نمی‌کاهد.

۱-۲) کنترل اجتماعی و شکل‌گیری آگاهی

بر مبنای این دیدگاه، محتوای مطبوعات و سایر رسانه‌ها، از هنجارها و قراردادهای اجتماعی حمایت می‌کند. توجه بسیار به نخبگان و نظرات مثبت شده، برخورد منفی محسوس و نابرابر با رفتارهای کژروانه و گرایش به قابل‌حل‌دانستن مشکلات در قالب قواعد جاافتاده جامعه از جمله این شواهدند. هم‌چنین رسانه‌ها برخی رفتارها و گروه‌ها را انواع کژرو و خطرناک برای جامعه تعریف می‌کنند. غیر از جنایتکاران، مصرف‌کنندگان مواد مخدر هم جزء این انواع قرار می‌گیرند (مک کوایل، ۱۳۸۲: ۴۰۲-۴۰۷)؛ درحالی‌که پوشش گمراه‌کننده رسانه‌ها می‌تواند واقعاً مضر باشد زیرا موجب هراس‌های اخلاقی و واکنش‌های کیفی می‌شود (Myrzi, 2007).

۱-۳) دروازه بانی

پیام‌های رسانه‌ای ترکیبی از انتخاب‌های شخصی و نهادی، فشارهای خارج از سازمان و پیش‌بینی خواسته‌های مخاطبان است. هم‌چنین این پیام‌ها در جانبداری از ارزش‌های طبقه حاکم - غالباً مالک رسانه‌ها - ساخته و پرداخته می‌شوند (هام، ۱۳۸۲: ۴۰۱-۳۹۹) در نتیجه، نمی‌توان از آن‌ها انتظار داشت خواهان دگرگونی یا انعکاس‌دهنده دیدگاه‌های مخالف این طبقه باشند. آنچه از سوی رسانه‌ها به مخاطب عرضه می‌شود نوعی بازسازی

هدف‌مند از واقعیت است. به گفته ژان کازنو، حتی اگر هدف این بازسازی، نشان دادن واقعیت تا سرحد امکان باشد باز هم رسانه خواسته یا ناخواسته، فیلتری است که دیدگاه خاصی را به مخاطب القا می‌کند (ساروخانی، ۱۳۶۴: ۶۷). بنابراین، نقش دروازه‌بانان رسانه‌ای در فرایند ارتباط مطرح می‌شود که از میان دنیایی پر از اطلاعات، دست به انتخاب می‌زند. واژه دروازه‌بان به کسانی گفته می‌شود که در مورد درج اخبار و مطالب یا کنار گذاشتن آن‌ها تصمیم می‌گیرند (شکرخواه، ۱۳۸۱: ۹۶). اکثر مطالعات دروازه‌بانی سعی دارند تا به بررسی و شناسایی فشارهایی بپردازند که این تصمیمات را متأثر می‌سازند یا به ورطه تعصب و تبعیض می‌کشانند. معمولاً گفته می‌شود که فشارها ناشی از نظام ارزشی ذهنی دروازه‌بان‌ها مانند دوست داشتن‌ها و دوست نداشتن‌های آن‌ها، وضعیت کاری بلاواسطه ایشان و آن دسته از نظارت‌های قانونی، دیوان‌سالارانه و تجاری شناسایی‌پذیر است که بر تصمیمات دروازه‌بان‌ها تأثیر می‌گذارند (سولیوان و دیگران، ۱۳۸۵: ۱۷۸ و ۱۷۷). نهادهای بوروکراتیکی هم‌چون مراکز پلیس، دادگاه‌ها، کمیته‌های دولتی و ... - که منبع خبر یا پردازش‌کننده رویدادند - مردم و نهادها، مکان یا زمان، به‌صورت ترکیبی یا منفرد در انتخاب رویداد مؤثرند (مک کوایل، ۱۳۸۲: ۲۳۵-۲۳۴). لذا در مجموع، عوامل برون‌سازمانی (ارزش‌های اجتماعی، سیاسی و ...، نوع خبرسازان، نظارت‌ها و محدودیت‌های قانونی، نفوذ اشخاص حقیقی و حقوقی، نوع رویدادها، ایدئولوژی حاکم) و عوامل درون‌سازمانی (باورها و نظرات شخصی خبرنگاران) بر فرایند دروازه‌بانی اثر می‌گذارند (بدیعی و قندی، ۱۳۸۰: ۳۷ و ۳۸).

۲) پیشینه مطالعه

مقایسه تطبیقی محتوای روزنامه‌های «تورنتو استار» و «تورنتو سان» و مجله «گلوب آند میل»^۱ در دو دوره ۱۹۸۹-۱۹۸۸ و ۱۹۹۹-۱۹۹۸ نشان می‌دهد که در دوره اول، اکثر مطالب از سرکوبی‌های شدید در زمینه اعتیاد و مواد مخدر حمایت کرده‌اند درحالی‌که اکثر مطالب

^۱. The Toronto Star, The Toronto Sun and The Globe and Mail

دوره بعدی، نسبت به کنترل، مصرف مواد خنثی یا بی‌مورد بوده‌اند؛ چرا که در مقطع اول، بیش‌ترین منبع اطلاعات را سیاستمداران، مأموران دولت، پلیس و مجریان قانون تشکیل داده‌اند ولی در دوره بعد، برای کسب اطلاعات بیش‌تر به متخصصان بهداشت مراجعه گردیده است. هم‌چنین محققان این تحقیق از عملکرد متفاوت مطبوعات نسبت به مواد مخدر سخن می‌گویند که ریشه در نوع نگرش جامعه دارد. مثلاً برخلاف مصرف‌کنندگان دخانیات که تا امروز، مورد پذیرش جامعه هستند، مصرف‌کنندگان کوکائین، اقلیتی منحرف تلقی می‌شوند (Hathaway & Erickson, 2007). تحلیل محتوای مطبوعات برزیل در سال ۱۹۹۸ نیز نشان می‌دهد نوع جهت‌گیری مقالات، بسته به نوع ماده مخدر متفاوت است، به‌گونه‌ای که در مورد ماری جوانا بر مصرف قانونی و درمانی آن تمرکز دارند دارند و درباره کوکائین بر اقداماتی نظیر سرکوبی و درمان تأکید می‌شود (Noto, et al, 2007a). پژوهش دیگری بر روی نشریات این کشور در سال ۲۰۰۰ از برجسته‌سازی جهت‌گیری مجرمانه نسبت به اعتیاد حکایت می‌کند و کم‌تر مطلبی درباره درمان اعتیاد می‌توان یافت (Noto, et al, 2007 b). بلاد، ویلیامز و مک‌کالم (۲۰۰۳) به چارچوب‌های رسانه‌ای پی بردند که مواد مخدر و مصرف آن را «جرم و انحراف» معرفی می‌کردند. هم‌چنین هومان^۱ (۲۰۰۳) و بلک‌ول (Blackwell)^۲ نشان داده‌اند رسانه‌ها می‌توانند برخی مصرف‌کنندگان را «قربانیان بی‌گناه»^۳ یعنی ناتوان در برابر مواد مخدر، قاچاقچیان و توزیع‌کنندگان چارچوب‌گذاری کنند. هم‌چنین رسانه‌ها، تصاویر منفی از مصرف مواد را با کلیشه‌های نژادی منفی ترکیب می‌کنند؛ مصرف مواد غیرمجاز را بیش از سایر رفتارهای مخاطره‌آمیز برای سلامتی، خطرناک نشان می‌دهند؛ و تصویری جنجالی و مهیج از «تجارت مواد» عرضه می‌کنند. برخی تحقیقات، نگرانی‌ها را بابت روش نمایش رسانه‌ای مواد مخدر مجاز (مانند الکل و دخانیات) افزایش داده‌اند. تحقیق کیفی دیگری، تأثیر تصویر رسانه‌ها از

¹. Homan

². Belackwell

³. Innocent Victims

مصرف مواد مخدر را بر سیاست‌های حکومت آزموده است. مثلاً به گفته فوکس و متیوز (۱۹۹۲) رسانه‌ها به خلق «بحران‌ها»ی مواد مخدر کمک کرده و یک حمایت قوی برای سیاست‌های طرفداران منع مسکرات فراهم آورده‌اند (Fox & Matehews, 2007).

در استرالیا اکثر مصرف‌کنندگان مواد مخدر از پوشش رسانه‌ها و نوع عملکرد روزنامه‌نگاران و سردبیران، ناراضی و خشمگین بودند. نگرانی اصلی آن‌ها، زبان مورد استفاده رسانه‌ها (معتادان، شیرهای‌ها) در توصیف مصرف‌کنندگان و نیز تصاویری بود که آن‌ها را مجرم نشان می‌داد. بعلاوه، کم‌تر به مصرف مواد مخدر به‌عنوان یک بیماری نگاه می‌شد. یک موضوع ثابت در عصبانیت آن‌ها این بود که تصاویر رسانه‌ها، مصرف‌کنندگان مواد مخدر را به‌عنوان «دیگران» نشان می‌دهد، یعنی «بی‌طبقه» یا خرده‌فرهنگی که از اجتماع «بهنجار» خارج است. بنابراین گزارش‌نهایی پروژه مشترک «شورای ملی مواد مخدر استرالیا»^۱ و «دانشگاه ارتباطات حرفه‌ای کامبدا»^۲ که در ۳ ژوئن ۲۰۰۵ منتشر شد - راهبردهایی را در نظر گرفت که هم بخش مبارزه با اعتیاد و مواد مخدر و هم دست‌اندرکاران مطبوعات و سایر رسانه‌ها را در گزارش صحیح، مسئولانه و دقیق موضوعات مواد مخدر و اعتیاد یاری می‌دهد. در این راهبردها آمده است که روزنامه‌نگاران و سردبیران باید توجه داشته باشند و این نکته را باید به آن‌ها یادآوری کرد که مصرف‌کنندگان مواد مخدر، بیمار و نیازمند کمک و حمایت‌اند. هر دو بخش، یعنی بخش مبارزه با اعتیاد و مواد مخدر و نیز روزنامه‌نگاران و دست‌اندرکاران رسانه‌ها باید از کلیشه‌ها بپرهیزند زیرا «کوچک‌انگاری آسیب»^۳ یا قاعده «درجه تحمل صفر»، نتیجه‌ای ندارد. دیدگاه‌های گوناگون در شرایط و زمینه‌های مختلف، نتایج متفاوتی در پی دارند. وقتی رسانه‌ها در مورد موضوع مواد مخدر و اعتیاد که پیچیده‌اند، تنها بر یک عامل تأکید می‌ورزند باید از آن‌ها انتقاد کرد و علناً و بی‌پرده گفت که مصرف مواد می‌تواند ناشی از

¹. Australian National Council on Drugs

². The School of Professional Communication University of Canberra

³. Harm Minimization

مسائل طبی مانند بیماری‌های روانی باشد (Blood & McCallum, 2005).

۳) چارچوب نظری تحقیق

با عنایت به نظریه‌های مطرح شده پیرامون اعتیاد و رسانه‌ها، چارچوب نظری این تحقیق بر اساس دیدگاه دروازه‌بانی قرار دارد. جوهر این دیدگاه به این شرح است که رسانه‌ها روزانه با انبوهی از رویدادها و مطالب مواجه می‌شوند. لذا دروازه بانان رسانه‌ای از بین آن‌ها دست به انتخاب می‌زنند و نه تنها افکار، ارزش‌ها، نگرش‌ها و باورهای آن‌ها (روزنامه‌نگاران، خبرنگاران، دبیران و سردبیران) بلکه منابع خبری، کانون‌های قدرت، ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ... نیز در این فرایند نقش‌آفرینی می‌کنند.

۴) روش تحقیق

این پژوهش بر مبنای روش تحلیل محتواست که طبق تعریف مرتون (Merton)، روشی برای جمع‌آوری اطلاعات در مورد واقعیت اجتماعی محسوب می‌شود که در آن از مشخصه‌های یک متن ثبت شده (بارز) در مورد مشخصه‌های یک مضمون ثبت نشده (غیربارز) نتیجه‌گیری می‌گردد (نقیب‌السادات، ۱۳۸۴: ۱۴). مهم‌ترین مراحل تحلیل محتوا شامل مشخص ساختن هدف‌های تحقیق، تشکیل مجموعه مورد تحقیق و نمونه‌گیری، تقسیم مجموعه مذکور به واحدهای مختلف، گردآوری واحدها در قالب مقوله‌ها و سنجش مقداری است (معلم‌نژاد، ۱۳۵۶: ۹۳). در این مطالعه از دو تکنیک مقوله‌ای و ارزیابی استفاده شده است. تکنیک مقوله‌ای، تکنیکی مبتنی بر طبقات مفهومی است که برای سازماندهی عناصر پراکنده از این طبقات استفاده می‌شود و مبتنی بر آن‌ها، توصیف محتوای مورد بررسی در قالب مقولات انجام می‌گیرد. تکنیک ارزیابی نیز شکلی از تحلیل محتواست که بر اساس مشخصه‌های بارز، در مورد مشخصه‌ها یا زمینه‌های غیربارز اظهارنظرهایی می‌کند. به عبارت دیگر، پژوهش‌گر می‌تواند همبستگی بین پیام یا محتوا را با واقعیت‌های اجتماعی بررسی کند (نقیب‌السادات، ۱۳۸۴: ۳۴ و ۳۵). واحد تحلیل در این

پژوهش، تمام مطالب اعتیادمحور اعم از خبر، مقاله، گزارش، تفسیر و تحلیل، عکس، کاریکاتور، و ... (به جز آگهی‌ها) است یعنی هر مطلب، یک واحد تحلیل است.

۱-۴) جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری تحقیق شامل تمام اخبار و مطالب مربوط به اعتیاد است که در شماره‌های یک‌سال روزنامه‌های کیهان، اطلاعات، اعتماد و اعتماد ملی از پنجم تیر ماه (روز جهانی مبارزه با مواد مخدر) ۱۳۸۵ تا پنجم تیر ماه ۱۳۸۶ به چاپ رسیده است. همان‌طور که «اندرو دی. هتاوی» و «پاتریشیا جی. اریکسون» در پژوهش خود، دو روزنامه را برگزیده‌اند که یکی محافظه‌کارتر و دیگری نسبتاً لیبرال‌تر است (۲۰۰۷)، محقق هم بر آن شده است تا روزنامه‌هایی را بررسی کند که طیف‌های مختلف فکری را دربرمی‌گیرند. هم‌چنین کیهان و اطلاعات با قدمت بیش‌تر، دو روزنامه دیگر جدیدتر و هر چهار روزنامه، کثیرالانتشارند.

برای بررسی جامعه آماری از روش سرشماری - درنظرگرفتن تمام واحدهای جمعیت مورد مطالعه (رایف و دیگران، ۱۳۸۱: ۹۴) استفاده شده که این اقدام بر روایی و اعتبار درونی این پژوهش افزوده است زیرا سال آماری با سال تقویمی و انتشار شماره‌های روزنامه منطبق است و احتمال از قلم افتادن مطالب مورد نظر کاهش یافته است. با این روش، خطای نمونه‌گیری حذف شده و نتیجه تحقیق، کم‌تر جهت‌دار خواهد بود (همان: ۹۵).

پس از تأیید دستورالعمل کدگذاری توسط دو استاد علوم ارتباطات، به ثبت اطلاعات در برگه‌های مخصوص اقدام شده است. سپس اطلاعات ثبت شده، تحت برنامه نرم‌افزاری ویژه آزمون‌های آماری در علوم اجتماعی (SPSS)^۱ پانچ گردیده و مورد پردازش قرار گرفته‌اند. تکنیک آمار استنباطی و آزمون آماری کای اسکور برای سنجش رابطه متغیرها مورد استفاده قرار گرفته است (سیگل، ۱۳۷۲: ۱۳۵-۱۳۴). به‌منظور رعایت پایایی تحقیق، ضریب قابلیت اعتماد از طریق فرمول معروف «ویلیام اسکات» محاسبه شده است که عمدتاً برای مقیاس‌های اسمی کاربرد دارد. این روش از سایر روش‌های محاسبه ضریب

^۱. Statistical Package for Social Sciences

قابلیت اعتماد، دقیق‌تر است (بدیعی، ۱۳۷۵: ۲۶ و ۲۷).

پس از یک ماه از کدگذاری مرحله اول، ۲۰ درصد از کل مطالب کدگذاری شده در مورد متغیرهای «جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد» و «خبرسازان»، با روش نمونه‌گیری سیستماتیک یا منظم، انتخاب و مجدداً کدگذاری شدند و ضریب قابلیت اعتماد به میزان ۸۳ درصد برای «جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد» و ۸۷ درصد برای «خبرسازان» حاصل شد. چون ضریب حاصل در مورد هر دو متغیر بیش از ۷۰ درصد است، می‌توان به دستاوردهای تحقیق اطمینان کرد.

۲-۴) متغیرهای تحقیق

در این تحقیق، جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد به عنوان متغیر وابسته و متغیرهای نوع مطلب، خبرسازان، نوع ماده مخدر در تیترو لید و نوع ماده مخدر غیرمجاز در تیترو لید، متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده‌اند. تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها به این شرح است:

۲-۴-۱) جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد

هر مطلب با توجه به جهت‌گیری که در آن نسبت به اعتیاد وجود دارد، مد نظر است. در این مورد، کل متن مورد بررسی قرار گرفته است. برای سنجش این متغیر از این ۳ زیرمقوله استفاده شده است: الف) جهت‌گیری مجرمانه (وقتی در مطلب، اعتیاد یک جرم تلقی شده است)؛ ب) جهت‌گیری بیماری (وقتی در مطلب، اعتیاد یک بیماری تلقی شده است) و ج) فاقد جهت‌گیری خاص (وقتی مطلب فاقد هر گونه جهت‌گیری در مورد اعتیاد است).

۲-۴-۲) خبرسازان

خبرسازان عوامل ایجاد خبر هستند که در زیرمقوله‌های الف) نهادها و مسئولان قضائی، نظامی، و انتظامی (ب) سیاست‌مداران و دولتمردان، (ج) وزارت بهداشت، بهزیستی و

نهادهای وابسته، (د) سازمان‌ها و افراد غیردولتی فعال در زمینه اعتیاد، (ه) سازمان‌ها و مسئولان منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه اعتیاد، (و) سایر و (ز) بی‌مورد کدگذاری شده‌اند.

۳-۲-۴) نوع ماده مخدر در تیتراژ و لید

مواد مخدري که نام آن‌ها در تیتراژ و لید مطلب ذکر شده‌است، از نظر قانونی بودن یا نبودن مورد نظر بوده و در دو دسته (الف) ماده مخدر مجاز^۱ و (ب) ماده مخدر غیرمجاز^۲ کدگذاری شده‌اند.

۴-۲-۴) نوع ماده مخدر غیرمجاز در تیتراژ و لید

مواد مخدر غیرمجازی که نام آن‌ها در تیتراژ و لید مطلب ذکر شده‌است از نظر نوع، ارزیابی شده و در ۵ دسته: (الف) مواد الکلی، (ب) مواد افیونی، (ج) مواد روان‌گردان (د) مواد افیونی و روان‌گردان و (ه) هر سه ماده (مطالبی که در تیتراژ و لیدشان از یک یا چند ماده افیونی، روان‌گردان و الکلی نام برده شده) کدگذاری شده‌اند.

۵) یافته‌ها

۱-۵) رابطه بین دو متغیر «جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد» و «نوع مطلب»

با توجه به کای اسکوتر محاسبه شده به میزان ۸۴/۸۱۲ و درجه آزادی به میزان ۴ با یک هزارم خطا و ۹۹۹ هزارم اطمینان، رابطه بین دو متغیر معنی‌دار است. بین «جهت‌گیری

---

۱. «برخی داروهای خواب‌آور و مسکن مثل آسپرین، چای، قهوه، کافئین، توتون، سیگار و آرام‌بخش‌ها مواد مخدر مجازند» (فرجاد و دیگران، ۱۳۸۲: ۳۱).

۲. مواد مخدري که بر اساس قوانین داخلی یا بین‌المللی (شرعی و مدنی)، غیرمجاز شناخته می‌شوند (بهری، ۱۳۸۰: ۱۰۹).

مطلب نسبت به اعتیاد» و «نوع مطلب» تفاوت معنی‌داری وجود دارد. از مجموع ۸۰۱ مطلب کدگذاری شده با جهت‌گیری مجرمانه، بیش‌ترین نسبت با ۶۸/۹ درصد به نوع تولیدی و کم‌ترین نسبت با ۱۰/۷ درصد به زیرمقوله «نامشخص» اختصاص یافته است. از مجموع ۱۵۷ مطلب کدگذاری شده با جهت‌گیری بیماری، بیش‌ترین نسبت را مطالب غیرتولیدی با ۴۹ درصد کسب کرده‌اند و کم‌ترین نسبت با ۵/۱ درصد به مطالبی اختصاص دارد که نوع آن‌ها «غیرمشخص» بوده است. از مجموع ۵۰۴ مطلب کدگذاری شده «فاقد جهت‌گیری خاص» نسبت به اعتیاد، بیش‌ترین نسبت، یعنی ۵۰ درصد، به «تولیدی» و کم‌ترین نسبت، یعنی ۱۲/۳ درصد، به زیرمقوله «نامشخص» تعلق دارد؛ لذا مطالبی که تولید خود خبرنگاران و روزنامه‌نگاران مطبوعات مورد بررسی بوده‌اند، در مقایسه با مطالب غیرتولیدی و مطالبی که نوع آن‌ها - به دلیل نداشتن منبع از ابتدا تا انتهای مطلب - نامشخص بوده است، بیش‌ترین سهم را از جهت‌گیری مجرمانه داشته‌اند. این امر می‌تواند ناشی از باورهای روزنامه‌نگاران و دروازه‌بانان باشد که ریشه در دیدگاه‌های اجتماعی و قانونی نسبت به اعتیاد دارد و از سوی دیگر می‌تواند برآمده از تفکرات و جهت‌گیری خبرسازانی باشد که منبع اطلاعات بوده‌اند.

۲-۵) رابطه بین دو متغیر «جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد» و «خبرسازان»

با توجه به آزمون کای اسکوئر محاسبه شده به میزان ۳۵۱/۴۱۱ و درجه آزادی به میزان ۱۲ با یک هزارم خطا و ۹۹۹ هزارم اطمینان در رابطه بین دو متغیر «جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد» و «خبرسازان» تفاوت معنی‌داری وجود دارد. از مجموع ۸۰۱ مطلب کدگذاری شده با «جهت‌گیری مجرمانه» بیش‌ترین نسبت با ۷۲/۳ درصدی به «نهادها و مسئولان قضائی، نظامی و انتظامی» و کم‌ترین نسبت با ۰/۱ درصد به «سایر» و پس از آن با ۰/۴ درصد به «سازمان‌ها و مسئولان منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه اعتیاد» اختصاص یافته است. از مجموع ۱۵۷ مطلب کدگذاری شده با «جهت‌گیری بیماری»، بیش‌ترین نسبت را «وزارت بهداشت، بهزیستی و نهادهای وابسته» با ۱۹/۱ درصد و کم‌ترین نسبت را

«سازمان‌ها و مسئولان منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه اعتیاد» با ۱/۳ درصد داشته‌اند. از جمع ۵۰۴ مطلب کدگذاری شده که فاقد جهت‌گیری خاص نسبت به اعتیاد بوده‌اند، بیش‌ترین نسبت با ۴۶/۲ درصد به «نهادها و مسئولان قضائی، نظامی و انتظامی» و کم‌ترین نسبت با ۰/۲ درصد به «سایر» و پس از آن با ۳/۲ درصد باز هم به «سازمان‌ها و مسئولان منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه اعتیاد» اختصاص داشته است. پس اولاً روزنامه‌های مورد بررسی بیش از همه خبرسازانی را مطرح کرده‌اند که جهت‌گیری مجرمانه نسبت به اعتیاد داشته‌اند و خبرسازان دارای جهت‌گیری بیماری، کم‌تر از همه مورد توجه آن‌ها قرار گرفته‌اند؛ ثانیاً مراجعه به نهادها و مسئولان قضائی و نظامی که به اعتیاد به‌عنوان یک جرم می‌نگرند، سهم جهت‌گیری مجرمانه را در مطالب تولیدی مطبوعات هم بالا می‌برد و حاکی از ضعف مطبوعات مورد بررسی در مراجعه به افراد و نهادهایی است که به‌جای برخورد قهرآمیز با بحران اعتیاد، به رویکرد درمان‌مدار اعتقاد دارند.

۳-۵) رابطه بین دو متغیر «جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد» و «نوع ماده مخدر در تیترو لید»

با توجه به کای اسکوئر محاسبه شده به میزان ۱۳۵/۸۵۵ و درجه آزادی به میزان ۲ با یک هزارم خطا و ۹۹۹ هزارم اطمینان، بین «جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد» و «نوع ماده مخدر در تیترو لید» تفاوت معنی‌داری وجود دارد. از جمع ۵۲۰ مطلب کدگذاری شده با جهت‌گیری مجرمانه، بیش‌ترین نسبت با ۹۵/۸ درصد به «ماده مخدر غیرمجاز» و کم‌ترین نسبت با ۴/۲ درصد به «ماده مخدر مجاز» تعلق دارد. از جمع ۴۷ مطلب کدگذاری شده با جهت‌گیری بیماری، بیش‌ترین نسبت با ۵۷/۴ درصد به «ماده مخدر مجاز» و کم‌ترین نسبت با ۴۲/۶ درصد به «ماده مخدر غیرمجاز» اختصاص یافته است. از جمع ۲۳۲ مطلب کدگذاری شده در زیرمقوله «فاقد جهت‌گیری خاص»، بیش‌ترین نسبت، با ۸۲/۳ درصد در زیرمقوله «ماده مخدر غیرمجاز» و کم‌ترین نسبت با ۱۷/۷ درصد در زیرمقوله «ماده مخدر مجاز» قرار گرفته است. تعداد و درصد بالای جهت‌گیری مجرمانه نسبت به مواد مخدر

غیرمجاز در مقایسه با مواد مجاز از تفاوت دیدگاه اجتماعی و حقوقی نسبت به آن‌ها ریشه می‌گیرد. مثلاً اگرچه از نظر علمی سوء مصرف مواد مخدر مجاز مانند سیگار نیز همانند سوء مصرف مواد مخدر غیرمجاز یک نوع اعتیاد به‌شمار می‌آید اما جامعه، اعتیاد به مواد غیرمجاز را اعتیاد تلقی می‌کند به‌طوری‌که سیگاری‌ها هم‌چنان از مقبولیت اجتماعی برخوردارند اما هروئینی‌ها و مصرف‌کنندگان سایر مواد غیرمجاز از سوی جامعه طرد می‌شوند. هم‌چنین قانون نیز تا چندی پیش تنها استعمال برخی از مواد مخدر را جرم می‌شناخت و به تازگی تنها در مورد استعمال دخانیات در اماکن عمومی (محل کار) اعلام جرم کرده است. لذا اگر در مورد مواد مخدر مجاز، جهت‌گیری مجرمانه‌ای نیز در مطبوعات مورد بررسی انعکاس یافته است، ناشی از تصویب قانون مذکور است. بنابراین مطبوعات، جهت‌گیری را نسبت به مواد مخدر مجاز و غیرمجاز ترویج کرده‌اند که از خاستگاه‌های اجتماعی و حقوقی برآمده است.

۴-۵) رابطه بین متغیرهای «نگرش مطلب نسبت به اعتیاد» و «نوع ماده مخدر غیرمجاز در تیترو لید»

با توجه به کای اسکور محاسبه شده به میزان $39/186$ و درجه آزادی به میزان ۶ با یک هزارم خطا و ۹۹۹ هزارم اطمینان، رابطه بین دو متغیر «نگرش مطلب نسبت به اعتیاد» و «نوع ماده مخدر غیرمجاز در تیترو لید» تفاوت معنی‌داری وجود دارد. پس از این ادغام، از جمع ۴۹۸ مطلب کدگذاری شده با «جهت‌گیری مجرمانه»، بیش‌ترین نسبت با $57/2$ درصد به «مواد افیونی» و کم‌ترین نسبت با $8/6$ درصد به «هر سه ماده» اختصاص یافته است. درحالی‌که از مجموع ۲۰ مطلب کدگذاری شده با «جهت‌گیری بیماری»، بیش‌ترین نسبت، یعنی ۴۰ درصد، به «مواد روان‌گردان» و کم‌ترین نسبت با ۱۵ درصد به «مواد افیونی» تعلق دارد. از جمع ۱۹۱ مطلب کدگذاری شده «فاقد جهت‌گیری خاص»، بیش‌ترین نسبت با $38/7$ درصد در زیرمقوله «مواد افیونی» و کم‌ترین نسبت با $19/9$ درصد در زیرمقوله «مواد الکلی» جای گرفته است.

این امر از نگاه متفاوت جامعه و قانون نسبت به مواد افیونی و مواد روان گردان ناشی می‌شود زیرا اولاً سال‌های بسیاری است که جامعه ما با مواد افیونی آشناست و استفاده از آن‌ها را ناپسند می‌داند و ثانیاً در قانون نیز اعتیاد به این نوع مواد، جرم شناخته شده است. اما در مورد مواد روان گردان، نه تنها به دلیل جدیدتر بودن، آشنایی کم‌تری در جامعه نسبت به آن‌ها وجود دارد، بلکه قانونی که اعتیاد به این نوع مواد مخدر را جرم بداند، تصویب نشده است. لذا مطبوعات به انعکاس و ترویج جهت‌گیری پرداخته‌اند که هم در جامعه و هم در قانون وجود دارد.

۶) نتیجه‌گیری

درحالی‌که رویکرد جدید در جهان، پذیرش اعتیاد به‌عنوان یک بیماری است که نیاز به درمان دارد، یافته‌های این پژوهش از استمرار جهت‌گیری مجرمانه نسبت به اعتیاد در مطبوعات ایران حکایت دارد.

الف) با توجه به رابطه بررسی شده میان جهت‌گیری مطلب نسبت به اعتیاد و هر یک از متغیرهای نوع مطلب و خبرسازان، اکثر جهت‌گیری‌های مجرمانه از مطالب تولیدی برمی‌آید، اما منبع و مروج آن، نهادها و مسئولان قضائی و نظامی - دادگاه‌ها، قضات، ستاد مبارزه با مواد مخدر و پلیس هستند که بیش‌ترین خبرسازان چهار روزنامه را تشکیل داده‌اند. با نگاهی به دیدگاه‌های اجتماعی و حقوقی نسبت به اعتیاد در ایران مشاهده می‌شود مطبوعات، جو اجتماعی و قضائی ایران را در این زمینه منعکس کرده‌اند. لذا با توجه به چارچوب نظری و دیدگاه دروازه‌بانی، عوامل برون‌سازمانی (نوع خبرسازان، نظارت‌ها و محدودیت‌های قانونی، نفوذ اشخاص حقیقی و حقوقی، نوع رویدادها، ایدئولوژی حاکم) و عوامل درون‌سازمانی (باورها و نظرات شخصی خبرنگاران نسبت به اعتیاد) موجب عبور بیش‌تر جهت‌گیری مجرمانه از دروازه‌های خبری شده‌اند و از سوی دیگر، بیان‌گر ضعف حوزه‌های بهداشتی و درمان‌مدار دولتی و غیردولتی در رویدادسازی و جلب توجه مطبوعات و نیز ضعف مطبوعات در مراجعه به آن‌ها به‌منظور کسب اطلاعات

است، زیرا طبق یافته‌ها، حوزه‌های درمانی کشور نظیر وزارت بهداشت و نهادهای وابسته با آن مانند بهزیستی، بیش از هر خبرساز دیگری از ترویج جهت‌گیری بیماری نسبت به اعتیاد سهم داشته‌اند. همان‌طور که پژوهش هتاوی و اریکسون (۲۰۰۷) نیز نشان داد، با تغییر منابع کسب اطلاعات از سیاست‌مداران، مأموران دولت، مجریان قانون و پلیس به متخصصان بهداشت، نوع جهت‌گیری مطالب نسبت به اعتیاد از سرکوبی‌های شدید به دیدگاه خشتی تغییر کرد.

ب) نوع جهت‌گیری اتخاذ شده در مطالب نسبت به اعتیاد با توجه به نوع ماده مخدر متفاوت است و بیش‌ترین جهت‌گیری مجرمانه نسبت به مواد مخدر غیرمجاز لحاظ می‌شود درحالی‌که در مورد مواد مخدر غیرمجاز، جهت‌گیری بیماری بیش‌تر از دروازه‌های خبری می‌گذرد. یعنی باز هم مطابق دیدگاه دروازه بانی، جهت‌گیری که در قوانین و جامعه ایران، عمق تاریخی دارد از دروازه‌ها عبور کرده است.

ج) هم‌چنین، نوع جهت‌گیری براساس نوع ماده غیرمجاز نیز تغییر می‌کند، به‌طوری‌که بیش‌ترین جهت‌گیری مجرمانه به مواد افیونی و بیش‌ترین جهت‌گیری بیماری به مواد روان‌گردان اختصاص یافته است. با توجه به چارچوب نظری یعنی دیدگاه دروازه‌بانی، این امر ریشه در عوامل برون‌سازمانی، یعنی از نگاه متفاوت جامعه و قانون نسبت به مواد افیونی و مواد روان‌گردان ناشی می‌شود زیرا اولاً سال‌های بسیاری است که جامعه ما با مواد افیونی آشناست و استفاده از آن‌ها را ناپسند می‌داند و ثانیاً در قانون نیز اعتیاد به این نوع مواد، جرم شناخته شده است. اما در مورد مواد روان‌گردان، نه تنها به دلیل جدیدتر بودن، آشنایی کم‌تری در جامعه نسبت به آن‌ها وجود دارد، بلکه قانونی که اعتیاد به این نوع مواد مخدر را جرم بداند، تصویب نشده است. لذا مطبوعات به انعکاس و ترویج جهت‌گیری پرداخته‌اند که هم در جامعه و هم در قانون وجود دارد؛ همان‌طور که در مورد مواد الکلی مانند مشروب نیز جهت‌گیری مجرمانه انعکاس یافته، یعنی جهت‌گیری که از بطن جامعه مسلمان ایران و قانون کشور برآمده است. این امر در پژوهش هتاوی و اریکسون و نیز تحلیل محتوای مطبوعات برزیل (۱۹۹۸) نیز مشاهده می‌شود. در پژوهش

اول، مصرف‌کنندگان دخانیات، مورد پذیرش جامعه‌اند اما مصرف‌کنندگان کوکائین، منحرف شناخته می‌شوند. یا در تحقیق دوم، در مورد مصرف ماری جوانا، بر مصرف قانونی و درمانی (کاملاً مجاز) آن تمرکز می‌شود اما در مورد کوکائین، تأکید بر سرکوب و درمان است. لذا باز هم مطابق چارچوب نظری (دیدگاه دروازه‌بانی)، عوامل برون‌سازمانی نظیر باورهای اجتماعی، نظارت‌ها و محدودیت‌های قانونی، و عوامل درون‌سازمانی، یعنی باورها و نظرات شخصی خبرنگاران بر فرایند دروازه‌بانی اثر گذاشته و موجب انعکاس رویکرد مجرمانه در مطالب شده‌اند.

در مجموع، مطبوعات مورد بررسی به تولید و بازتولید جهت‌گیری می‌پردازند که سال‌هاست در جامعه و قوانین ما ریشه دوانده است و تصحیح این نگاه به عهده مسئولان و سیاست‌گذاران حوزه‌های قضائی، ستاد مبارزه با مواد مخدر و نیز خود مطبوعات است. همان‌طور که در چارچوب نظری بیان شد، حتی اگر چنین کارکردی، غیرارادی باشد، از تأثیر و اهمیت عملکرد مطبوعات بر جامعه نمی‌کاهد، چرا که مطابق یکی از رویکردهای نظری مورد بررسی یعنی برچسب‌زنی، مجرم دانستن معتاد نه تنها مشکلی را حل نمی‌کند بلکه ممکن است نتیجه معکوس داشته باشد؛ به‌ویژه لازم است مطبوعات برای همگام شدن با قوانین بین‌المللی و رویکرد امروز محافل علمی جهان نسبت به اعتیاد، با کسب اطلاعات از کارشناسان و متخصصان حوزه‌های پژوهشی و بهداشتی و نیز نهادهای غیردولتی، مروج رویکرد درمان مدار باشند.

- ابهری، مجید. (۱۳۸۰)، **علل و عوامل بروز و رشد آسیب‌های اجتماعی و راهکارهای مقابله با آن**، تهران، پشتون.
- اسماعیلی، نادعلی. (۱۳۸۱)، **وابستگی و عوارض اعتیاد به مواد مخدر**، ساری، اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی مازندران.
- بدیعی، نعیم. (۱۳۷۵)، «تجزیه و تحلیل محتوا: نحوه محاسبه ضریب قابلیت اعتماد»، **فصلنامه تحقیق در علوم انسانی**، سال اول، شماره ۱.
- بدیعی، نعیم و قندی، حسین. (۱۳۸۰)، **روزنامه‌نگاری نوین**، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جمشیدی، علیرضا. (۱۳۸۳)، «آسیب‌های مصرف مواد مخدر و ضرورت اصلاحات قانونی»، **فصلنامه رفاه اجتماعی**، سال چهارم، شماره ۱۴.
- رایف، دانیل و استیفن، لیبسی - فردریک فیکو. (۱۳۸۱)، **تحلیل پیام‌های رسانه‌ای**، کاربرد تحلیل محتوای کمی در تحقیق ترجمه (مهدخت بروجردی علوی)، تهران، سروش.
- رحمدل، منصور. (۱۳۸۳)، «حقوق بشر و معتادان». **فصلنامه رفاه اجتماعی**، سال سوم، شماره ۱۳.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۶۴)، **جامعه‌شناسی ارتباطات**، تهران، انتشارات اطلاعات.
- سیگل، سیدنی. (۱۳۷۲). **آمار (یوسف کریمی)**، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.
- سولیوان، تام. او و دیگران. (۱۳۸۵)، **مفاهیم کلیدی ارتباطات**، تهران، فصل نو.
- شکرخواه، یونس. (۱۳۸۱)، **ترجمه خبر**، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- شهیدی، محمدحسین. (۱۳۷۵)، **مواد مخدر، امنیت اجتماعی و راه سوم**، تهران، انتشارات اطلاعات.
- شیخاوندی، داور. (۱۳۸۴)، **جامعه‌شناسی انحرافات و مسائل جامعی ایران**، تهران، نشر قطره.
- عبدالرسولی، رضا. (۱۳۸۴)، **بررسی عوامل مؤثر بر اعتیاد بر اساس نظریه آگینو در جوانان ۱۴ تا ۱۹ ساله شهر تهران**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.
- فرجاد، محمد حسین و هما بهروش، زهره وجدی. (۱۳۸۲)، **اعتیاد و شیوه‌های درمان آن برای خانواده**، تهران، انتشارات بدر.
- کریم‌زاده نگاری، غلامحسین. (۱۳۷۷)، **علل گرایش نوجوانان و جوانان به اعتیاد مواد مخدر در استان کرمان**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق.

- محکی، علی اصغر. (۱۳۸۰)، «ایدئولوژی و جانبداری در اخبار» فصلنامه پژوهش و سنجش، سال هشتم، شماره ۲۷.
- مرتضوی قهی، علی. (۱۳۸۲)، قاجاق بین‌المللی مواد مخدر و حقوق بین‌الملل، تهران، دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر.
- معتمدنژاد، کاظم. (۱۳۵۶)، روش تحقیق در محتوای مطبوعات، تهران، دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی.
- مک کوایل، دنیس. (۱۳۸۲)، درآمدی بر نظریه ارتباطات جمعی (ترجمه پرویز اجلالی)، تهران، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- نقیب السادات، سیدرضا. (۱۳۸۴)، راهنمای عملی آماده‌سازی طرح‌های تحلیل محتوا، تهران، دفتر نشر معارف.
- هاشمی، دکتر علی. (۱۳۸۳)، نگاه نو، اقدام نو در مبارزه با مواد مخدر، جلد اول، تهران، دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر.
- هام، مگی. (۱۳۸۲)، فرهنگ نظریه‌های فمینیستی (ترجمه فیروزه مهاجر و دیگران)، تهران، توسعه.
- Blood, R. & McCallum, K. (2005), «Key Principles for the Reporting of Drug Issues», **Final Report**, School of Professional Communication, University of Canberra, Available at: <www.ancd.org.au>.
- Fox, R. & Mathews, I. (2007), **Drug Policy: Fact, Fiction and the Future**, Available at: <www.presscouncil.org.au>.
- Hathaway, Andrew D.& Erickson, Patricia G.(2007), **A Tale of Two Stimulants: An Analysis of Newspaper Coverage of Cocaine and Tobacco in Canada**, available at: <<http://www.cjc-online.ca>>.
- Myrzi, K. (2007), **The Agony and the Ecstasy: Drugs, Media and Moralit, The Control of Drugs and Drugs Users: Reason or Reaction?**, available at: <www.drug library.org>.
- Noto, A. R.; Baptista, M. C.; Faria, S. T.; Noppo, S. A.; Galduróz, J. C. & Carlini, E. A. (2007a), **Drugs and Health in the Brazilian Press: An analysis of Articles Published in Newspapers and Magazines**, available at: <www.ncbi.nlm.nih.gov>.

-Noto, A. R.; Ilana, Pinsky & Fabió de Carvalho, Mafroianni. (2007 b), **Drugs in the Brazilian Print Media: An Exploratory Survey of Newspaper and Magazine Stories in the Year 2000**, available at: <www.informaworld.com>.